

November 2011

Från stängd och trög till trygg och öppen

**Folkpartiets förslag för den svenska
arbetsmarknaden**

Innehåll

Folkpartiets förslag i korthet	3
1. Inledning	3
2. En svensk flexicurity	4
2.1 Bakgrund	4
2.1.1 Den danska flexicuritymodellen	5
2.1.2 Hur fungerar den svenska arbetsrätten idag?	5
2.2 Folkpartiets förslag	6
2.2.1 Ökad fokus på kompetens och kompetensutveckling	6
2.2.2 En arbetslöshetsförsäkring för alla	7
2.2.3 Höj taket i arbetslöshetsförsäkringen	8
3. Fler ungdomar i jobb.....	8
3.1 Bakgrund om ungdomsarbetslösheten.....	8
3.2 Lägre trösklar in på arbetsmarknaden för unga genom ökad lönespridning ..	9
3.3 Lärlingsutbildningar	10
3.4 LAS och unga.....	12
Bilaga 1 Beslut från landsmötet i Karlstad oktober 2011	13

Folkpartiets förslag i korthet

Ge kompetens en större vikt på arbetsmarknaden. De nuvarande turordningsreglerna i Lagen om anställningsskydd (Las) vid uppsägning på grund av arbetsbrist bör avskaffas och ersättas med turordning som baseras på den enskildes kompetens. Arbetsgivarna bör i samband med att anställningsskyddet moderniseras avsätta större resurser för omställning. Förändringarna gör det lättare för unga att få fäste på arbetsmarknaden och för äldre att byta anställning.

Inför möjlighet till kompetenssparande. För att stimulera livslångt lärande bör den anställde och arbetsgivaren kunna avsätta medel till kompetenssparande som är skattemässigt gynnat. En modell är att det avdragsgilla pensionssparandet breddas till ett ”pensions- och kompetenssparande” och beloppsgränsen för det avdragsgilla sparandet höjs.

Inför en allmän arbetslöshetsförsäkring. Idag står nära en miljon personer utan en inkomstrelaterad arbetslöshetsförsäkring. Det utgör en stor lucka i vårt sociala skyddsnet. Dagens akassor bör ersättas med en gemensam arbetslöshetskassa i statlig regi som omfattar alla som arbetat en viss tid.

Stärk skyddet vid omställning. I dag är det i praktiken bara 30 procent av de arbetslösa som i början av arbetslöshetsperioden faktiskt får 80 procent av sin förlorade lön (före skatt). Folkpartiet vill höja ersättningstaket för den maximala ersättningen i arbetslöshetsförsäkringen under första 4,5 månaderna (100 dagar). Ersättningstaket ska även höjas årligen i takt med prisbasbeloppet. Det gör att fler får 80 procent av sin lön den första tiden vid arbetslöshet.

Inför ungdomsavtal som ger fler unga jobb. Lönespridningen behöver öka på den svenska arbetsmarknaden. Löner för dem som arbetat länge i ett yrke bör öka snabbare än ingångslönerna. Fler branscher bör också följa Metalls exempel och införa särskilda ungdomsavtal. Avtalen ska ta hänsyn till ungas särskilda situation, ge dem möjlighet till värdefull erfarenhet och handledning och en fot in på arbetsmarknaden, med inledningsvis lägre lön.

Fortsätt utveckla lärlingsutbildningarna och inför lärlingsprovanställning som en ny anställningsform. I länder med lägre ungdomsarbetslöshet än Sverige är lärlingsutbildningar en viktig väg in på arbetsmarknaden för unga. Därför har Folkpartiet drivit på för lärlingsutbildningar även i Sverige och de finns nu med i den nya gymnasieskolan. Det bör också införas en ny anställningsform, lärlingsprovanställning, för att ge ännu en väg in på arbetsmarknaden för unga utan erfarenhet och yrkeskunskap.

1. Inledning

Trots stabila svenska statsfinanser och en sund ekonomi förblir den svenska arbetslösheten en central utmaning under kommande år. I den globala konkurrensen duger det inte att Sverige har en strukturellt hög ungdomsarbetslöshet, att utrikes födda har betydligt lägre sysselsättningsgrad än genomsnittet och att det parallellt med hög arbetslöshet råder brist på viss arbetskraft. Ska målet om full sysselsättning uppnås behöver vi förbättra hur arbetsmarknaden fungerar. För att öka sysselsättningen och ge fler grupper en bättre chans på arbetsmarknaden lägger Folkpartiet fram ett antal förslag för att modernisera dagens arbetsmarknadsregler och förbättra skyddet och hjälpen vid arbetslöshet.

Särskilt allvarlig är den höga ungdomsarbetslösheten och svårigheterna för dagens unga att få fäste på arbetsmarknaden. Att få ett jobb innebär en egen försörjning och vetskap om att vara behövd. Det ger möjlighet att skaffa sig en bostad, att vara självständig och att ta makten över sin vardag. Sverige har under lång tid haft en internationellt sett hög ungdomsarbetslöshet. Erfarenheter från 90-talskrisen visar också att unga som har svårt att få jobb i början av arbetslivet får en svagare ställning på arbetsmarknaden under lång tid. Folkpartiet anser att mer måste göras för att våra unga ska få en bra start på arbetslivet och lägger därför även fram en rad förslag för att unga lättare ska få jobb.

2. En svensk flexicurity

2.1 Bakgrund

Tänk er tillbaka till hur den svenska arbetsmarknaden såg ut för tre, fyra decennier sedan. Verkstadsindustrin och den offentliga sektorn dominerade som arbetsgivare. Många stannade hela sitt yrkesverksamma liv på ett och samma jobb. Det var lätt för unga att få arbete.

Sedan dessa har mycket hänt. Tjänstesektorn har växt sig stark och tjänsteproduktionen blivit en viktig del av verksamheten även för industriföretagen. Intåget av Internet och modern informationsteknologi har skapat nya företag och ett snabbare tempo i teknikutveckling och strukturomvandling. Globaliseringen har lett till nya möjligheter att snabbt flytta produktion till andra delar av världen. Att kunna hitta och behålla spetskompetens har blivit allt viktigare för att företagen ska klara den globala konkurrensen.

På dagens arbetsmarknad ligger inte tryggheten nödvändigtvis i att kunna vara kvar länge på samma arbetsplats. Den snabba omvandlingen gör att arbetsplatsen snabbt kan försvinna. Tryggheten måste i stället i större utsträckning ligga i en god ekonomisk trygghet vid arbetslöshet, bättre hjälp till omställning för att hitta nytt arbete och att arbetsgivare och anställda kontinuerligt satsar mer på att utveckla de anställdas kompetens. Det ger bättre trygghet och större utvecklingsmöjligheter för både individ och företag.

Den moderna arbetsmarknaden är idag en rörlig plats. Ungefär en tredjedel av alla anställda i OECD-länder får under ett år antingen ett nytt arbete eller lämnar sitt tidigare arbete. När äldre och mindre effektiva verksamheter krymper och arbetskraften flyttar till nya och mer produktiva skapas välstånd som kommer hela samhället till del. Denna förnyelseprocess har förstärkts av globaliseringen, som medfört att allt större delar av ekonomin numera utsätts för konkurrens från andra länder.

Den svenska arbetsmarknadsmodellen skiljer sig från mönstret i de flesta utvecklade industriländer. I den svenska modellen lämnar lagen ett stort utrymme för arbetsmarknadens parter att själva avgöra viktiga frågor genom kollektivavtal. På så sätt åstadkoms mer flexibla lösningar. Parternas ansvar för att vårda ingångna avtal bidrar i sin tur till arbetsfred.

Folkpartiet värnar om den svenska modellen. Den har i huvudsak varit framgångsrik under de drygt hundra år den funnits. Det är bra att staten om möjligt avstår från lagstiftning och i stället överlåter åt arbetsmarknadens parter att lösa frågorna genom kollektivavtal. Samtidigt så har arbetslivet i många avseenden förändrats de senaste decennierna. Industrisamhället har lämnat plats för en alltmer kunskapsintensiv tjänstesektor, där rörligheten är större och den internationella konkurrensen skarpare. Om den svenska modellen ska kunna fungera i dagens arbetsliv så behöver den moderniseras och arbetsrätten bli mer anpassad till behoven och villkoren på dagens arbetsmarknad.

2.1.1 Den danska flexicuritymodellen

För att se vad som behöver förändras kan vi snegla på Danmark. Där är ungdomsarbetslösheten lägre, det är lättare att få jobb, arbetstagarna känner sig trygga på arbetsmarknaden trots en mer flexibel arbetsrätt och företagen vågar anställa fast personal i högre utsträckning än i Sverige.

Även Danmark har självklart drabbats av den rådande ekonomiska krisen. De har också haft en bostadsbubbla som spruckit. Arbetslösheten har gått upp och ligger i dag i nivå med den svenska. Men när det gäller ungdomar är skillnaden fortfarande stor. I Sverige låg ungdomsarbetslösheten i september på 22 procent, i Danmark låg den på 14 procent.

Den danska arbetsmarknadsmodellen ligger i många avseenden nära den svenska. Samverkan mellan fack, arbetsgivare och politik är en viktig hörnsten i arbetsmarknadens funktionssätt i båda länderna. Men den danska modellen har ett antal tydligare utpräglade särdrag jämfört med den svenska. Den kombinerar en mer flexibel arbetsrätt med mer generösa villkor för dem som förlorar sina arbeten. Jämfört med Sverige är möjligheten att säga upp fast anställd personal och att behålla rätt kompetens större i Danmark. Ersättningen vid arbetslöshet är också högre i Danmark. Hjälpen till utbildning och omskolning för arbetslösa ter sig relativt likvärdig jämfört med Sverige. Sammantaget skapar den danska modellen en mer flexibel arbetsmarknad, där den enskilde samtidigt kan känna trygghet i omställningen.

Folkpartiet anser att målet även på den svenska arbetsmarknaden bör vara att kombinera flexibilitet med trygghet. Företag måste våga anställa i högre utsträckning än idag och personer måste våga byta jobb. Trygghetssystemen för dem som förlorar ett arbete har idag alltför stora maskor. Alltför många stannar i dag kvar på arbeten trots att de inte trivs. Alltför många unga är i dag också arbetslösa.

2.1.2 Hur fungerar den svenska arbetsrätten idag?

Lagen om anställningsskydd, LAS, reglerar idag företagets möjligheter att säga upp personal. Sammantaget kan man säga att LAS endast ger begränsade möjligheter att säga upp någon av personliga skäl, men däremot ganska goda möjligheter att säga upp personal på grund av arbetsbrist. Däremot kan det vara svårare att för företaget att själv påverka *vilka* personer som ska sägas upp vid arbetsbrist. Så länge arbetsmarknadens parter inte har förhandlat om något annat gäller som turordningsregel sist in – först ut, d.v.s. att den sist anställda blir den som först sägs upp. Personer som sagts upp på grund av arbetsbrist har också företräde till nya anställningar hos samma arbetsgivare under nio månader.

Det innebär att det svenska regelverket ger ett företag goda möjligheter att relativt snabbt anpassa storleken på sin personalstyrka vid arbetsbrist, men sämre möjligheter att behålla t.ex. nödvändiga nyckelpersoner som företaget behöver i ett krisläge, om man inte kan göra särskilda uppgörelser med facket.

Arbetsgivare som har tecknat kollektivavtal och har ett bra samarbete med sin fackförening har alltså ofta ett större mått av flexibilitet. Ungefär 90 procent av de sysselsatta omfattas av kollektivavtal.¹ Men hos de små och medelstora företagen är kollektivavtal inte lika vanliga. Enligt en enkät från Företagarna 2009 saknas kollektivavtal i två tredjedelar av alla företag med färre än fem anställda. Bland företagen med mellan fem och 19 anställda saknar en tredjedel kollektivavtal. Det är därför särskilt hos de mindre företagen som turordningsreglerna skapar problem.

Enligt Långtidsutredningen leder det svenska anställningsskyddet också till att rörligheten minskar bland de fast anställda med långa anställningstider. På grund av turordningen har dessa personer stora motiv att stanna på sina arbetsplatser och inte röra sig vidare. Det gör att personer som inte trivs eller egentligen skulle vilja byta jobb inte vågar ta steget. Det är något som hämmar både individers och företags utveckling.

¹ Medlingsinstitutets årsrapport 2010 sid. 32.

Många företagare i Sverige vittnar om att arbetsrätten gör att de idag drar sig för att anställa. Trösklarna för unga, invandrare och andra som inte fått fotfäste på arbetsmarknaden blir höga. Turordningsreglerna gör också att dessa grupper, som ofta är sist anställda, blir de som först får sluta vid arbetsbrist.

2.2 Folkpartiets förslag

För att modernisera den svenska modellen och anpassa den till dagens arbetsmarknad anser Folkpartiet att det krävs ett antal olika förändringar. Dessa består i huvudsak av tre delar: att det blir mer fokus på kompetens i turordningsreglerna, att det tillförs mer resurser till omställning och kompetensuppbyggnad och att arbetslöshetsförsäkringen förändras så att den ger större trygghet i omställningen mellan arbeten.

2.2.1 Ökad fokus på kompetens och kompetensutveckling

Folkpartiets förslag innebär att turordningsregler vid uppsägningar ska finnas kvar i Lagen om anställningsskydd, men att turordningen bör grundas på den anställdes personliga kompetens. LAS ska även i fortsättningen vara dispositiv, vilket betyder att arbetsmarknadens parter är fria att själva avtala om hur turordningsreglerna ska utformas inom sin bransch. Arbetsmarknadens parter bör också avtala fram lämpliga kriterier för hur kompetens ska värderas i turordningen inom varje bransch.

I dag finns det inom ramen för visstidsanställningar en provanställningstid på maximalt sex månader. Därefter övergår anställningen per automatik i en visstidsanställning. Sex månader kan dock vara en alltför kort period för att personen ska kunna komma in i arbetet och hinna visa sin kompetens, särskilt om personen är yngre och relativt ny på arbetsmarknaden. Enligt företagare är dagens maxgräns på sex månaders provanställning i många fall som för snäv, särskilt när det gäller unga. För att ge yngre arbetstagare en längre period att komma in i arbetet och arbetsgivaren en bättre möjlighet att bedöma den anställda föreslår Folkpartiet att den maximalt tillåtna provanställningstiden för personer under 26 år förlängs till ett år. Företrädesrätten till återanställning för personer som sagts upp på grund av arbetsbrist bör också kortas från nio månader till sex månader. I övrigt anser Folkpartiet att LAS ska ligga fast.

Detta mer moderna och flexibla anställningsskydd måste kombineras med större hjälp till omställning för personer som står mellan arbeten. Den hjälp som Arbetsförmedlingen erbjuder alla på arbetsmarknaden kompletteras idag av ambitiösa avtalade trygghetslösningar inom de flesta branscher, som hjälper uppsagda med rådgivning, tips om lediga jobb, hjälp att starta egna företag m.m. Dessa system bör byggas ut.² Det är rimligt att parterna förhandlar om en sådan utbyggnad samtidigt som de förhandlar om hur kompetens ska värderas i turordningen.

Det förstärkta stödet till omställning bör också kompletteras med att det införs en möjlighet till skattegynnade kompetenssparande, som ökar möjligheten för individen att utveckla sin kompetens under alla skeden av arbetslivet. På en arbetsmarknad där kompetens blir allt viktigare minskar risken att stå utan arbete om den enskilde utbildar sig även under yrkeslivet. Möjligheterna till kompetensutveckling under hela livet måste därför öka. Enskilda och arbetsgivare ska kunna bidra med medel som senare kan användas för att bekosta studier och annan kompetensutveckling.

En tänkbar modell är att det avdragsgilla pensionssparandet breddas till ett ”pensions- och kompetenssparande” och att beloppsgränsen för det avdragsgilla sparandet höjs. Ett sådant system ger möjlighet till den enskilde och till arbetsgivaren att bidra med medel som senare kan användas för att bekosta t.ex. studier.

² Det finns idag fyra stora avtal samt ett antal små som ger sådana trygghetslösningar. Totalt täcker dessa idag ca 3 miljoner arbetstagare (enligt TCO).

2.2.2 En arbetslöshetsförsäkring för alla

Idag står mer än var fjärde person i arbetskraften, runt 900 000 personer, utan en inkomstrelaterad arbetslöshetsförsäkring. Det utgör en stor lucka i vårt sociala skyddsnet.

Den svenska arbetslöshetsförsäkringen är en hybrid i två delar. Dels består den av en allmän del som omfattar alla som arbetat minst halvtid i minst sex månader under det senaste året. De kan få ett grundbelopp på 7 040 kr i månaden i ersättning om de blir arbetslösa. Dels består den av en frivillig del för alla dem som varit medlemmar i en arbetslöshetskassa i minst ett år. Dessa personer får en inkomstberoende ersättning som tillsammans med grundbeloppet uppgår till 80 procent av förlorad inkomst vid arbetslöshet, dock högst 14 960 kr i månaden.

Trots att medlemsavgifterna till a-kassan har höjts så betalar fortfarande skattebetalarna 65 procent av försäkringens utgifter. Indirekt så finansieras arbetslöshetsförsäkringen alltså av alla som arbetar, men det är bara dem som också är medlemmar i en a-kassa som får rätt till hela arbetslöshetsförsäkringen.

Folkpartiet anser att arbetslöshetsförsäkringen bör göras allmän för alla som har arbetat en viss tid. En väl fungerande arbetslöshetsförsäkring ökar individens trygghet och skapar större förståelse för strukturomvandlingar på arbetsmarknaden. Både Långtidsutredningen och Finanspolitiska rådet har dragit slutsatsen att Sverige bör införa en allmän arbetslöshetsförsäkring³.

En allmän trygghetsförsäkring fungerar också sämre om personer som inte tycker sig behöva försäkringen ställer sig utanför den, så som det är i dag. Unga och friska människor måste betala till sjukförsäkringen och personer som inte har barn betalar till föräldraförsäkringen. Det är rimligt att ha liknande principer även när det gäller arbetslöshetsförsäkringen. En allmän försäkring skulle också ge ökade intäkter från avgifterna, som kan användas till att sänka avgiften för alla eller att förbättra ersättningen, t.ex. genom höjt ersättningstak.

I april 2011 fanns det 31 stycken arbetslöshetskassor. Alla kassor utom den oberoende s.k. Alfa-kassan⁴ har kopplingar till ett eller flera fackförbund. Systemet att låta arbetslöshetsförsäkringen skötas av fristående kassor med kopplingar till fackförbunden har lång historia och har vissa fördelar, men också flera nackdelar. Det är idag flera instanser som delar på kontrollen och kontakterna med de arbetssökande. A-kassorna betalar ut ersättningen till de arbetslösa, men det är Arbetsförmedlingen som sköter kontrollen av om en arbetssökande står till arbetsmarknadens förfogande och om han eller hon aktivt söker arbete. Det är också Arbetsförmedlingen som beslutar om utbetalningen av aktivitetsstöd för den som deltar i olika arbetsmarknadsåtgärder. Det skapar samordnings- och kontrollproblem mellan olika aktörer. Positivt med kassorna har tidigare varit deras branschkännedom. Men under det senaste decenniet har arbetslöshetskassorna blivit större och branschkännedomen minskat i takt med att fackförbund gått samman och deras kassor slagits ihop. Sammantaget anser Folkpartiet att det är rimligt att när man inför en allmän arbetslöshetsförsäkring också låta staten organisera arbetslöshetsförsäkringen i en gemensam arbetslöshetskassa.

Ett argument som ibland framförs till fördel för att behålla dagens a-kassor är att den fackliga organisationsgraden riskerar minska om kassorna försvinner. Hög facklig organisationsgrad borde dock inte vara ett mål för arbetslöshetsförsäkringen. Ifall man vill uppnå det finns andra och bättre sätt att nå dit på.

³ SOU 2011:11 och Svensk Finanspolitik 2011

⁴ Alfa-kassan ägs av alla andra arbetslöshetskassor tillsammans och är ett oberoende alternativ för den som inte vill bli medlem i en fackförbundskassa. Alfa-kassan betalar också ut grundersättningen till de arbetslösa som inte är medlemmar i en kassa.

2.2.3 Hög taket i arbetslöshetsförsäkringen

En brist i dagens arbetslöshetsförsäkring är att den inte ger ett tillräckligt ekonomisk skydd vid arbetslöshet för personer med medelhöga och högre inkomster. Arbetslöshetsförsäkringen har idag en nedtrappad ersättning, där ersättningen är 80 procent under de första nio månaderna och 70 procent under de följande 4,5 månaderna. Därefter övergår den arbetslöse till den s.k. jobb- och utvecklingsgarantin, där ersättningen är 65 procent av förlorad inkomst.

Men den högsta ersättningen vid arbetslöshet på heltid är 14 960 kr i månaden (före skatt). Det betyder att alla som tjänar mer än 18 700 kr i månaden får *mindre* än 80 procent av sin förlorade lön i ersättning (före skatt) i början av arbetslöshetsperioden.

I praktiken är det i dag därför endast 30 procent av de arbetslösa som i början av arbetslöshetsperioden får 80 procent av sin förlorade lön. Visserligen har ungefär hälften av medlemmarna i arbetslöshetskassorna kompletterande ersättningar från sina fackförbund som oftast fyller på upp till 80 procent av hela lönen i 100 till 200 dagar.⁵ Men stora grupper har inget sådant skydd. Taket i arbetslöshetsförsäkringen är fastställt i kronor och är inte kopplad till basbeloppet såsom ersättningarna från andra socialförsäkringar är. Därför kommer andelen arbetslösa som verkligen får 80 procents ersättning från arbetslöshetsförsäkringen att fortsätta att sjunka för varje år som går.

Syftet med trappan i ersättningsnivåerna, från 80 procent till 70 och sedan 65 procent av ens inkomst, är att arbetslösa ska få starkare motiv att söka arbete ju längre arbetslösheten varat. Men eftersom mer än två tredjedelar av de arbetslösa inte har 80 procents ersättning i början av arbetslöshetsperioden så fungerar ersättningstrappan inte enligt sitt syfte.

För att arbetslöshetsförsäkringen ska ge ett gott inkomstbortfallsskydd och ersättningstrappan fylla en funktion i praktiken anser Folkpartiet att den högsta ersättningsnivån behöver höjas. En rimlig utgångspunkt är att höja taket i arbetslöshetsförsäkringen till en nivå där 80 procent av de arbetslösa får 80 procent av sin tidigare inkomst i ersättning. Det skulle innebära att ersättningen höjdes till 21 000 kr i månaden (950 kronor per dag), vilket motsvarar den högsta ersättningen i sjukförsäkringen. Kostnaden för att höja taket under de första 4,5 månaderna (100 ersättningsdagar) blir netto 1,4 miljarder kronor.⁶

För att undvika att fler arbetslösa hamnar under ersättningstaket bör ersättningstaket också kopplas till inkomstutvecklingen på samma sätt som övriga socialförsäkringar. Att låta den högsta dagpenningen öka med prisbasbeloppet skulle kosta drygt 300 miljoner kr netto om året.

3. Fler ungdomar i jobb

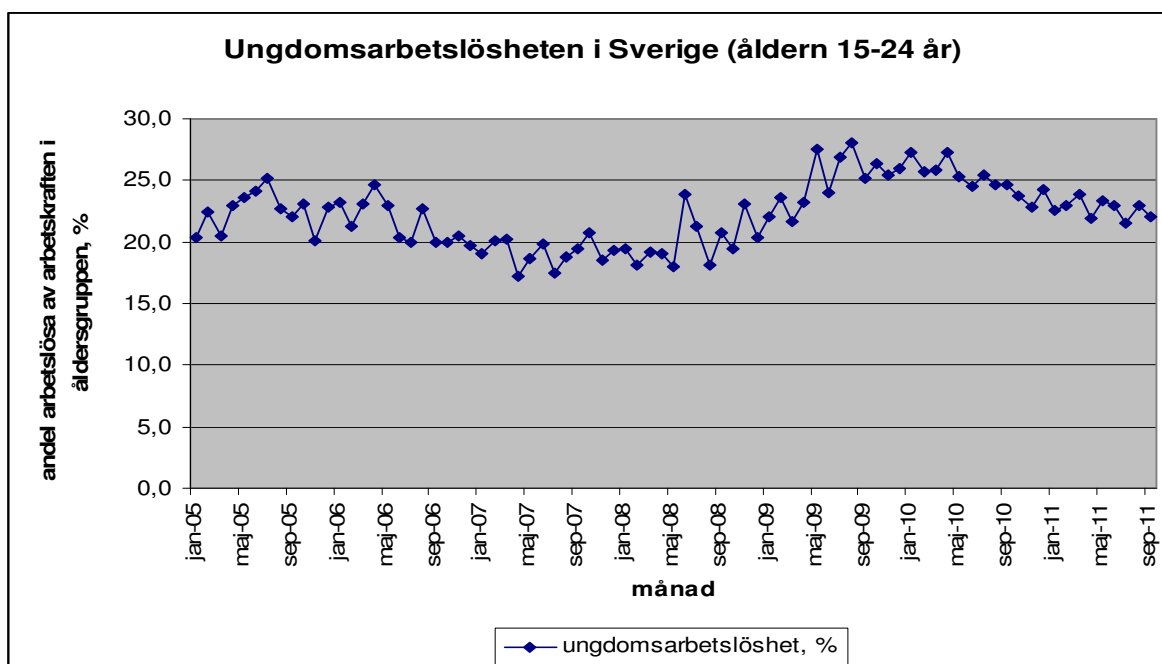
3.1 Bakgrund om ungdomsarbetslösheten

Sverige har under lång tid haft en hög ungdomsarbetslöshet, oavsett konjunkturläge. Den fortsätter att ligga på en hög nivå jämfört med för övriga åldersgrupper och även jämfört med i länder i vår närhet, som Tyskland och Danmark. I september i år var ungdomsarbetslösheten 22 procent (säsongrensade värden, gruppen 15-24 år). Det innebär att av de unga *som befann sig på arbetsmarknaden* (och alltså inte av alla unga) så räknades drygt 20 procent som arbetslösa.

Siffrorna innebär att drygt 130 000 unga i september var arbetslösa. Ca 40 procent av dessa var dock samtidigt heltidsstudenter. Enligt de internationella reglerna för hur arbetslöshet räknas ska studerande som söker arbete räknas in som arbetslösa. Så räknar även andra länder och trots det har Sverige en högre ungdomsarbetslöshet jämfört med många andra länder.

⁵ År 2010 hade 48% av fackförbundens medlemmar ett kompletterande inkomstskydd vid arbetslöshet.

⁶ Beräkningar från Riksdagens Utredningstjänst. Beräkningarna gäller för 2012.

Källa: SCB

Det är naturligt att unga har en något högre arbetslöshet än äldre. Unga går mellan studier och arbete och olika anställningar oftare än vad äldre personer gör. Samtidigt är skillnaden i arbetslöshet mellan äldre personer och de unga större i Sverige än i många andra jämförbara länder. Det är självklart oroväckande. Erfarenheter från 90-talskrisen visar också att unga som inledningsvis har svårt att få fäste på arbetsmarknaden under lång tid får en svagare ställning på arbetsmarknaden.

Forskningen pekar framför allt på tre faktorer till varför Sverige har en internationellt sett hög ungdomsarbetslöshet. Dessa är brister i utbildningssystemet, höga ingångslöner för unga samt en strikt arbetsrätt som missgynnar unga. Folkpartiet anser därför att det är dessa tre områden som måste angripas för att få ner ungdomsarbetslösheten.

3.2 Lägre trösklar in på arbetsmarknaden för unga genom ökad lönespridning

Sverige har i dag en mycket sammanpressad lönestruktur. I många yrken är löneutvecklingen alltför dålig. De relativt sett höga ingångslönerna gör det dessutom svårt för den som står utanför att komma in och få ett arbete. Kostnaden för att anställa en ung person, med begränsad arbetslivserfarenhet, upplevs som hög i förhållande till en äldre med gedigen erfarenhet. Det gör det svårare för särskilt unga med liten erfarenhet och svaga skolresultat att få in en fot på arbetsmarknaden. Ingångslönerna har också inom många avtalsområden stigit väsentligt under de senaste decennierna jämfört med genomsnittslönen i yrket. Bland annat skriver Långtidsutredningen 2011 att det vore önskvärt med lägre ingångslöner för att underlätta övergången från skola till arbetsliv.

Folkpartiets utgångspunkt är att det alltid är bättre att ha ett arbete att gå till än att fastna i bidragsberoende. En ökad lönespridning, med därmed relativt sett lägre ingångslöner, skulle förbättra möjligheterna för unga att få det första jobbet. En ökad lönespridning handlar också om att uppvärdera erfarenhet och kunskap. I rader av yrken, främst de kvinnodominerade, är löneutvecklingen så svag att den som jobbat 20 eller 25 år i yrket bara tjänar begränsat mer än den som är nyanställd. Det gäller till exempel undersköterskor, där lönen för dem som arbetat färre än två år i snitt ligger på ca 18 000 kronor i månaden medan snittet för dem som jobbat i tjugo till

tjugofem år är 21 500 kronor i månaden⁷. Detta gör också att dessa yrken riskerar att bli mindre attraktiva. Ett jobb där erfarenhet inte premieras ses i alltför liten grad som ett framtidssyrke.

Därför bör ingångslöner relativt andra löner öka i en långsammare takt, för att uppnå en ökad lönespridning. En ökad lönespridning ska dock inte lagstiftas fram. Den svenska modellen, där parterna sköter lönebildningen, har varit framgångsrik och ska värnas. Men för att den svenska arbetsmarknadsmodellen ska fortsätta att tjäna Sverige väl måste kompetens och erfarenhet premieras mer än idag och stora grupper personer inte stängas ute från arbetsmarknaden.

Inom den offentliga sektorn (där lönestrukturen också ofta är mycket sammanpressad) är det politiker som är arbetsgivare. Här ska Folkpartiet verka för en större lönespridning. Målet bör vara att löner för dem som arbetat länge i ett yrke ska öka snabbare än ingångslöner i kommande avtal.

Folkpartiet bör också, i samarbete med facken, arbeta för att införa särskilda ungdomsavtal för personer under 25 år. Ungdomsavtalen ska ta hänsyn till ungas särskilda situation, ge dem möjlighet att få värdefull erfarenhet och handledning och en fot in på arbetsmarknaden, med inledningsvis lägre lön. Som förebild finns det avtal som Metall har tecknat. Enligt IF Metalls uppgörelse med arbetsgivarna riktar sig ungdomsavtalen till personer som är under 25 år och inte har yrkeserfarenhet. Lönen ska vara minst 75 procent av lägsta löner i riksavtalen. Anställningen ska innehålla handledning och utbildning och ska vara högst ett år med möjlighet till förlängning. Det måste också finnas en lokal uppgörelse mellan fack och arbetsgivare. Efter ett år krävs ett nytt godkännande av det lokala facket för att förlängning ska kunna ske. Målet med avtalet är att göra det lättare för ungdomar att få jobb inom industrin och trygga personalförsörjningen när många äldre går i pension.

Det är självklart så att ungdomsavtal passar bättre inom vissa yrkeskategorier än andra. Det är något som politiker och fack gemensamt måste bedöma. Det är tänkbart att ungdomsavtal kan vara ett bra alternativ även när den unga personen har någon form av utbildning i botten, t.ex. en omvårdnadslinje på gymnasiet, men behöver en introduktionsperiod med extra utbildningsstöd på arbetsplatsen för att klara av arbetsuppgifterna på ett fullgott sätt.

3.3 Lärlingsutbildningar

Yrkesutbildningarna har i Sverige traditionellt sett skett på gymnasieskolan, med svag koppling till arbetslivet. Flera länder med lägre ungdomsarbetslöshet än Sverige, som Tyskland och Danmark, har ett utbyggt lärlingssystem. Erfarenheten visar att elever som går lärlingsutbildningar i hög utsträckning får reguljära anställningar när utbildningen är klar. Folkpartiet har därför drivit på för att även svenska gymnasieungdomar ska få chansen att lära sig ett yrke direkt på arbetsplatsen, samtidigt som teoretiska skolförlagda moment också ingår. Ett utbyggt lärlingssystem är något som gynnar både unga, som får användbara kunskaper och ökade chanser till ett jobb efter utbildningen, och arbetsgivare som ges möjlighet att påverka blivande anställdas kompetens.

Regeringen införde den 1 juli 2008 en försöksverksamhet med gymnasial lärlingsutbildning. Försöksverksamheten avslutades successivt fr.o.m. den 30 juli 2011 och från och med hösten 2011 har det varit möjligt att inom ramen för den ordinarie gymnasieverksamheten på yrkesprogrammen gå en gymnasial lärlingsutbildning. Inom den reformerade gymnasieskolan finns nu alltså gymnasiala lärlingsutbildningar som en alternativ, parallell väg till yrkesexamen jämte gymnasieskolans yrkesprogram. Regeringens resurstillskott motsvarar ett lärlingssystem om totalt ca 30 000 elever.

⁷ Källa: www.lonestatistik.se

Yrkesutbildningar på gymnasiet kommer att finnas kvar, men kompletteras med gymnasiala lärlingsutbildningar. Antagningskraven och examensmålen är desamma för båda alternativen. Utbildningarna är i regel treåriga och på lärlingsutbildningen ska minst femtio procent av utbildningstiden vara förlagd till en eller flera arbetsplatser. Från hösten 2011 är det ingen skillnad på ämnesuppsättning för lärlingarna och de som går den traditionella skolförlagda utbildningen. För de gymnasiala lärlingarna gäller samma ålderskrav som för gymnasieskolan i övrigt, dvs. att utbildningen ska påbörjas senast det första kalenderhalvår det år personen fyller 20 år.

Ett tidigare problem med yrkesutbildningarna på gymnasieskolan var att alla elever var tvungna att läsa ämnen så att de skulle få högskolebehörighet. Resultatet blev istället att många unga som var skoltrötta hoppade av gymnasieskolan och varken fick behörighet till högskolan eller en riktig yrkesutbildning. Alliansregeringen har nu ändrat reglerna och tagit bort det kravet samtidigt som fokus och kvalitet på yrkesmomentet i utbildningen stärkts. Samtidigt har de ungdomar som läser en yrkeslinje på gymnasiet eller som går en lärlingsutbildning rätt att som tillval välja att läsa in högskolebehörighet under sin studietid. Dessutom finns alltid möjligheten att i ett senare skede läsa in högskolebehörighet på komvux. Inga dörrar till högskolan stängs alltså, utan resultatet är framför allt att fler unga kan få en gedigen yrkesutbildning inom ramen för gymnasieskolan.

För varje lärlingsutbildning ska det finnas ett lärlingsråd som ansvarar för samråd mellan skolan och arbetsmarknadens organisationer. Lärlingsrådet ska bestå av yrkeslärare, elever, rektor samt representanter för branscherna. Det är viktigt för att utbildningen ska vara relevant på arbetsmarknaden och anpassad efter de behov som finns. I lärlingsrådet diskuteras bl.a. utbildningens kvalitet, synpunkter från elever och handledare, företagens möjligheter att ta emot elever och framtiden. Rådet är till för att säkerställa att kvaliteten i utbildningen upprätthålls och att utbildningen stämmer överens med näringslivets behov.

Som komplement till lärlingsutbildningar på gymnasiet vill Folkpartiet även införa en särskild anställningsform, lärlingsprovanställning. Alliansregeringen har nyligen tillsatt en utredning som ska titta på hur en sådan ny anställningsform ska utformas och införas. Tanken är att unga under 23 år ska kunna få en lärlingsprovanställning. Anställningen ska innehålla ett tydligt utbildningsmoment och gälla i upp till maximalt 18 månader, med möjlighet för arbetsgivaren att avbryta anställningen under den tiden.

En sådan ny anställningsform skulle sänka tröskeln att anställa en yngre oerfaren person som saknar formell utbildning och skulle ge unga ytterligare en väg in på arbetsmarknaden. Utredningen ska titta närmare på frågor som t.ex. hur utbildningsinnehållet ska utformas och kvalitetssäkras. Utredningen ska redovisa sitt uppdrag senast den 30:e november 2012.

Eftersom det, precis som när det gäller IF Metalls ungdomsavtal, rör sig om en anställning med ett utbildningsmoment kan det vara rimligt med en något lägre lön än den kollektivavtalsenliga minimilönen under lärlingsprovanställningen. Lönen under lärlingsprovanställningen är dock en sak för parterna att komma överens om. Det kan därför vara rimligt att parterna tecknar avtal liknande Metalls ungdomsavtal som kompletterar reglerna för lärlingsprovanställningen, t.ex. när det gäller lönenivåer (för mer om ungdomsavtal, se avsnitt 3.2).

Röster från lärlingar:

”Det är klockrent - man lär sig mer än i skolan, har lättare att få jobb och får en skitbra utbildning.”

”Det betyder att jag inte bara är jobbig för dem utan att de vill ha mig. Det har gett mig självförtroende och jag har blivit mer självgående.”

”Jag tycker de teoretiska ämnena blev lättare när jag kunde koppla dem till mitt arbete i vården.”

3.4 LAS och unga

Under avsnitt 2 har vi redogjort för de problem som den svenska arbetsrätten leder till. Det gäller särskilt för unga. De nuvarande turordningsreglerna vid uppsägning på grund av arbetsbrist leder till att unga ofta är de som först måste sluta vid personalneddragningar, eftersom de är sist anställda på en arbetsplats. Både unga och samhället i övrigt skulle tjäna på ett större fokus på kompetens snarare än anställningstid. Självklart är anställningstid och erfarenhet en viktig del av en persons kompetens, men inte den enda. Har de unga unik kompetens som ett företag behöver, då bör företaget ha möjlighet att behålla en ung person. På dagens snabbväxande arbetsmarknad kan nyckelkompetens finnas även hos yngre personer och företaget vara beroende av den för sin överlevnad. Ett moderniserat anställningsskydd och mer heltäckande trygghetssystem vid arbetslöshet skulle också skapa en mer dynamisk arbetsmarknad med större rörlighet, vilket gör det lättare för unga att få sin första anställning. Förändringar i anställningsskyddet är därför viktigt både för ungdomar och för att företag ska kunna växa och skapa fler jobb. För mer, se avsnitt 2.1.

Bilaga 1 Beslut från landsmötet i Karlstad oktober 2011

En svensk flexicurity

1. **Nya turordningsregler på arbetsmarknaden.** Större vikt ska läggas vid den enskildes kompetens samtidigt som tryggheten i omställningen ökar. Arbetsgivarna bör i samband med att anställningsskyddet moderniseras avsätta större resurser för omställning. De nuvarande turordningsreglerna i LAS avskaffas, och ersätts med turordningsregler som baseras på den enskildes kompetens. Företrädesrätten till återanställning för personer som sagts upp på grund av arbetsbrist bör kortas från nio månader till sex månader.
2. **Förläng provanställningstiden från ett halvår till ett år för personer under 26 år.** Det gör att den anställde har längre tid på sig att visa sin kompetens och arbetsgivaren får bättre underlag för sitt anställningsbeslut.
3. **För att stimulera livslångt lärande bör den anställde och arbetsgivaren kunna avsätta medel till kompetenssparande.** En modell är förslagsvis att det avdragsgilla pensionssparandet breddas till ett "pensions- och kompetenssparande" och beloppsgränsen för det avdragsgilla sparandet höjs.
4. **Inför en allmän arbetslöshetsförsäkring med en inkomstberoende ersättning för alla som har arbetat en viss tid.** Dagens a-kassor ska ersättas med en gemensam arbetslöshetskassa i statlig regi som omfattar alla som arbetar.
5. **Höj taket i arbetslöshetsförsäkringen till samma nivå som i sjukpenningen under första 4,5 månaderna (100 dagar).** Ersättningstaket ska även höjas årligen i takt med prisbasbeloppet.
6. **Utveckla ett system där man kopplar en "profilering" av den arbetssökande** (dvs. en bedömning av den enskildes risk att fastna i långvarig arbetslöshet) till tillgången på tidiga insatser och resurser för att komma i arbete.

Fler i arbete för en bättre välfärd

7. **Lönespridningen behöver öka på den svenska arbetsmarknaden.** För att underlätta för unga att komma i arbete bör ingångslönerna för unga personer framöver vara tydligt lägre än genomsnittslönerna. En större lönespridning i de yrken som i dag har en mycket platt lönestruktur är också en rättvisefråga. Lång utbildning, kunskap, kompetens och erfarenhet måste premieras mer än i dag. Fler branscher bör också följa Metalls exempel och införa särskilda ungdomsavtal. Även på det kommunala området bör särskilda ungdomsavtal prövas. Offentliga arbetsgivare som Sveriges kommuner och landsting bör driva på för relativt sett lägre ingångslöner för unga och en ökad lönespridning inom den offentliga sektorn.
8. **Vi behöver bli bättre på att ta tillvara äldre människors kompetens – fler behöver stanna kvar längre i arbetslivet.** Rätten att stanna kvar i arbetslivet, som i dag gäller till 67 års ålder, ska därför stärkas till att i ett första steg gälla upp till 69 års ålder. För att förändra attityder ska lagstiftningen mot åldersdiskriminering också skärpas. Det bör utredas hur framför allt offentliga arbetsgivare ska kunna bli bättre på att anpassa arbetstider och arbetsplatser för att passa äldre medarbetare med god kompetens.
9. **Den framtida demografiska utmaningen gör att arbetskraftsinvandringen till Sverige bör öka.** Vi behöver bli bättre på att locka duktiga människor till vårt land. Dagens system, där den som kommer från ett land utanför EU får invandra till Sverige om den har arbete här, ska kompletteras med ett system där den som uppfyller vissa kriterier ska kunna komma till Sverige som arbetskraftsinvandrare utan att det finns en anställning som väntar.
10. **Utrikes föddas kompetens behöver tas tillvara betydligt bättre än i dag.** Utrikes födda ska på ett tidigt stadium få hjälp med validering av utbildningar och yrkeserfarenhet. Kartläggning av personens kompetens bör ske redan under asylprövningstiden och valideringen integreras i introduktionsprogrammet.

Vägar till arbete för arbetslösa med försörjningsstöd

11. **Stärk ställningen för arbetslösa med försörjningsstöd i arbetsförmedlingens arbete.** Arbetslösa med försörjningsstöd bör ha samma tillgång till program och åtgärder som andra arbetssökanden. Genomför utvärdering på nationell nivå för att ”benchmarka” effekterna av kommunala åtgärder för arbetslösa socialbidragstagare.
12. **Socialtjänstlagen ska ändras så att det blir obligatoriskt för alla kommuner att ställa krav på motprestation från arbetsföra personer som får ekonomiskt bistånd.** Det ska löna sig att arbeta – också för personer med försörjningsstöd. Ett system bör införas där en person som haft försörjningsstöd under en viss tid får behålla del av en arbetsinkomst.

Åtgärder för att minska långtidsarbetslösheten

13. **Genomför satsningar för att generellt höja kunskapsnivån hos långtidsarbetslösa.** Personer som saknar en avslutad grundskole- eller gymnasieutbildning bör få möjlighet att läsa in den kompetensen.
14. **Permanent möjligheten att delta i en arbetsmarknadsutbildning inom fas tre.** Regeringen har nyligen gjort det möjligt att gå utbildning i fas tre till och med utgången av 2011. Den ideella sektorn och sociala företag bör spela en större roll i att skapa meningsfull sysselsättning för personer i fas 3. Öka också subventionsgraden i nystartsjobben för personer som deltar i fas 3. Nystartsjobben erbjuder en bra möjlighet att få ett riktigt arbete och goda möjligheter att ta sig tillbaks in på arbetsmarknaden.
15. **Se över lönebidragssystemet.** Det måste ges större utrymme för en individuell bedömning för att stödet varken ska bli en inlåsning eller en otrygghet. Valmöjlighet till stöd vid start och drift av eget företag ska också finnas.